

**СЕКЦІЯ
БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР УПРАВЛІНСЬКОЇ, ФІНАНСОВО-
ЕКОНОМІЧНОЇ І ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

УДК 339.5:

Омельченко Володимир Якович,

д.е.н., професор, зав. кафедри менеджменту і фінансів ННІУ МДУ

Ткаченко Олена Георгіївна,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту і фінансів ННІУ МДУ

**МОНІТОРИНГ СТАНУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ І ЇЇ
БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР**

Глобальні економічні і технологічні зміни світової економіки, ускладнення її структури і динамізм розвитку, поява нових глобальних загроз і об'єднання зусиль міжнародної спільноти для їх подолання потребують посиленої уваги до зовнішньоекономічної сфери національного господарства. Ця сфера діяльності значною мірою впливає на національну економіку в цілому, з однієї сторони, а, з іншої, в значному ступені залежить від ситуації, що формується на певних сегментах світового ринку, що є традиційними для українського експорту і імпорту.

Світова економіка нині переживає масштабне та різкіше, ніж очікувалося, уповільнення темпів зростання, інфляція є вищою, ніж спостерігалось за кілька останніх десятиліть, що пов'язані із кризою вартості життя, погіршенням фінансових умов у більшості регіонів, вторгненням Росії в Україну та впливом пандемії COVID-19.

В цих умовах до сьогодні істотними проблемами національної економіки залишаються недостатній рівень стабільності процесів економічного відновлення, жорстка зовнішня конкуренція, домінування в економічній структурі виробництва із низьким рівнем доданої вартості, високий рівень витрат і енергоємності базових галузей економіки, просторово-структурні диспропорції та деформації, певна регіональна асиметрія. Перелік цих основних проблем безпосередньо пов'язаний із реалізацією економічних інтересів України у зовнішньому середовищі і підтверджує необхідність моніторингу як внутрішнього стану зовнішньоекономічної сфери національного господарства, так і змін у міжнародному середовищі.

Аналіз динаміки світової торгівлі (торгівля товарами) за 2014-2021 рр. показав, що її щорічна зміна схильна до значних коливань і уповільнення зростання. Ще більш схильні до значних коливань торгівля сільськогосподарською продукцією і паливом, і в меншому ступеню торгівля готовою продукцією (рис. 1). Особливо це характерно для 2020-2021 рр. як результат впливу низки негативних факторів, насамперед COVID-19.

Аналіз даних українського експорту і імпорту товарів за цей же період показав також значні коливання, які певним чином повторюють світові тенденції, але і мають свої особливості, що пов'язані із дією внутрішніх обставин і чинників. Так, за 2014-2015 рр. обсяги експорту скоротилися більше ніж на 40 %, імпорту – більше ніж на 50 %, що було пов'язано із політичними подіями того часу, втратою

частини території із її економічною діяльністю і, відповідним, виключенням цієї частини із зовнішньої торгівлі. Відновлення економічної активності почалося у 2016 р. (експорт ще продовжував зменшуватися, але в значно меншому ступені, а імпорт по результатам року навіть збільшився на 4,6 %). Помітне поживлення відбулося у 2017-2018 рр., коли обсяги експорту зросли на 28 %, а імпорту – на 41 % і було результатом як позитивної динаміки на основних зовнішніх ринках українського експорту, так і активізації підприємницької діяльності на внутрішньому ринку. У 2019 р. темпи зростання експорту і імпорту уповільнилися, а під впливом пандемії COVID-19, набули не значного, але від’ємного значення у 2020 р. В 2021 р., як і в світі в цілому, обсяги української зовнішньої торгівлі збільшилися в значному ступені, по експорту річний приріст становив 38.4 %, по імпорту – 34,1 % [2].

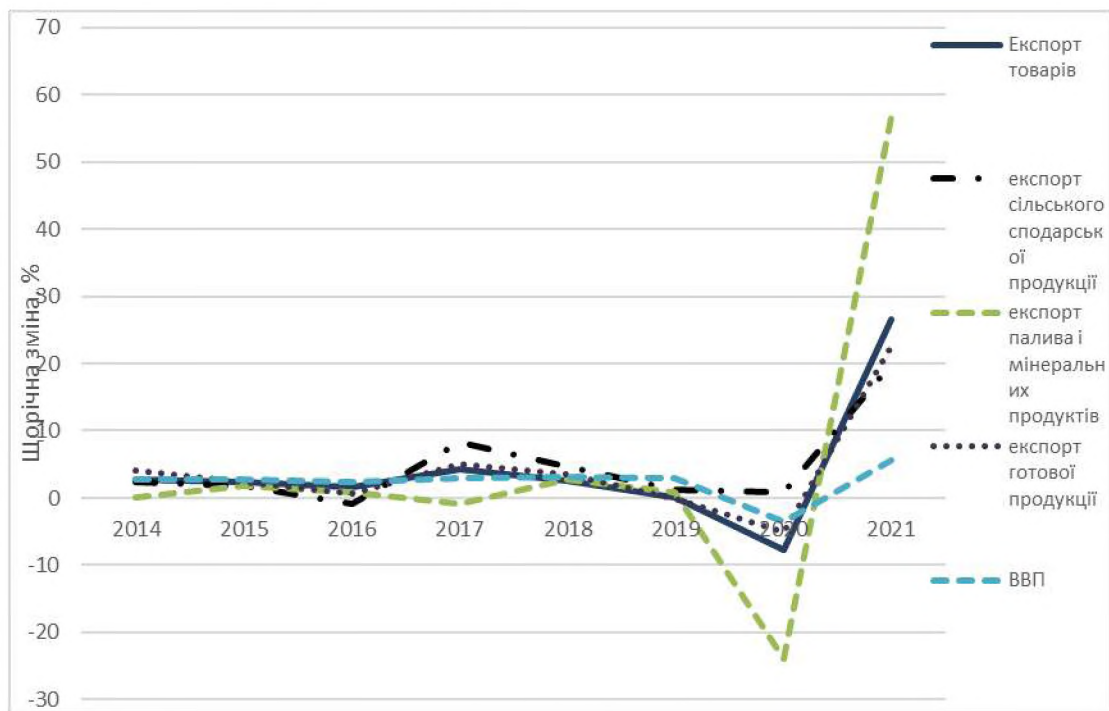

Рис. 1. Порівняльна динаміка світового ВВП і світового експорту товарів, в тому числі за основним товарними групами [побудовано авторами за даними 1].

Певні зміни відбулися і в товарній структурі. Так зменшилася частка недорогоцінних металів і виробів з них, зросли частки сільськогосподарської продукції і продовольства, але в той же час скоротилася частка машин, транспортних засобів та приладів. Зазнала змін і географічна структура, в якій найбільшим торговельним партнером України стала ЄС, на частку якої і в експорті, і в імпорті товарів припадає трохи більше 40 %. Провідне місце країнам ЄС належить і торгівлі послугами, де більше половини імпорту послуг надходить із ЄС, в які експортується майже 30 % від їх загального обсягу [2].

Зниження обсягів українського експорту і імпорту у 2020 р. як і для більшості країн світу, пов'язано із негативним впливом пандемії COVID-19, що призвів до падіння на 3,5 % світового ВВП і до зменшення на 9 % обсягів світової торгівлі. Ця поточна проблема була ускладнена також запровадженням обмежень

на експорт товарів (80 країн за даними СОТ), хоча більшість із них відносилася до тимчасових заходів [1].

Але для національної зовнішньоекономічної сфери – це не головна проблема, що стримує її розвиток. Основною проблемою є те, що український експорт визначається не перевагами нашої економіки, а потребами зовнішніх ринків. З самого початку лібералізації зовнішньоекономічної діяльності деформована за часів СРСР структура економіки виживала за рахунок зовнішнього попиту і протягом часів незалежності змінювалася дуже пасивно, що підтверджує інерційність галузевої і товарної структури економіки.

Зовнішньоекономічна діяльність у сучасному світі визначає місце кожної країни в системі світового господарства, її масштаби і структура говорять про ефективність економічного розвитку і конкурентні можливості національного господарства, через зовнішньоекономічну діяльність реалізується більшість економічних інтересів і тому вона постає важливою складовою економічної системи країни.

Названі обставини дозволяють конкретизувати загрози національним інтересам і національній безпеці України в економічній сфері (ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України»), що пов'язані із здійсненням зовнішньоекономічної діяльності [3]. До них доцільно віднести:

від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу і негативну тенденцію до його збільшення, деформовану структуру експорту і імпорту, досить повільні зміни у сторону збільшення частки машинобудівної, високотехнологічної і новітньої продукції, що має переваги із точки зору міжнародної конкуренції (і іншої продукції із значною часткою доданої вартості) і сприяє зменшенню технологічного розриву між Україною і провідними країнами світу;

відсутність системи стимулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності, стимулювання експорту і розвитку галузей імпортозаміщення, нерозвиненість інфраструктури зовнішньої торгівлі (майже відсутність установ і представництв, які б захищали інтереси українських виробників на зовнішніх ринках, надавали довідково-консультаційну допомогу);

диспропорціональність розвитку зовнішньоекономічної діяльності в розрізі регіонів України, значна концентрація експортної діяльності у східних областях і переважна концентрація імпортової в м. Києві, відсутність програм розвитку ЗЕД на регіональному рівні і механізмів стимулювання структурних змін;

зростання частки іноземного капіталу в галузях із експортною орієнтацією діяльності, в першу чергу у гірничо-металургійному і агропромисловому комплексах;

недооцінка впливу кон'юнктури світового ринку і впливу світових кризових явищ на діяльність підприємств із експортною орієнтацією, відсутність адекватної та ефективної антикризової політики щодо проникнення фінансової кризи в Україну, втрата конкурентних переваг і зниження рівня конкурентоспроможності національного виробництва [3].

Сучасні умови потребують переходу до нової якості змін, визначення шляхів структурних трансформацій для нарощування і формування нових конкурентних переваг, побудови якісно нової моделі як зовнішньоекономічної сфери, так і економіки в цілому із високим рівнем продуктивності і технологічної інноваційності.

Провідні економіки світу вже достатньо довгий час спрямовують свою діяльність на зміну структури економічної діяльності у сторону високотехнологічних секторів, які і є запорукою економічного зростання і соціального добробуту. Як правило, означена політика реалізується на галузевому рівні шляхом стимулювання підприємництва, інновацій, передачі технологій, розвитку кваліфікації та конкуренції як конкретної політики довгострокового зростання, збільшення доходів та продуктивності праці, для досягнення цих цілей.

Аналізуючи викладене можна прийти до висновку, що економічна безпека країни повинна забезпечуватися, в першу чергу ефективністю самої економіки, тобто високою продуктивністю праці суб'єктів економічної діяльності, впровадження стандартів виробництва, надання послуг тощо. Разом з тим, економічна безпека України, враховуючи її сучасний стан, має підтримуватися всією системою механізмів регулювання, тобто за допомогою державних органів та інститутів ринку. Отже, поняття «економічна безпека» це не лише стан захищеності національних інтересів, а й готовність і здатність інститутів влади створювати механізми реалізації та захисту національних інтересів, розвитку вітчизняної економіки, підтримки соціально-політичної стабільності суспільства [].

Структурні реформи можуть додатково сприяти боротьбі з інфляцією шляхом підвищення продуктивності та пом'якшення обмежень на постачання, тоді як багатостороння співпраця необхідна для прискорення переходу на зелену енергетику та запобігання фрагментації.

Література:

1. The WTO Stats portal. World Trade Organization. URL:<https://stats.wto.org/> (дата звернення 30.11.2022).
2. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. №2469. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення 22.11.2022).
4. Батченко Л.В., Ашурков О.О., Ткаченко О.Г. Методика системної діагностики впливу стану зовнішньої торгівлі на зміну рівня економічного суверенітету України. НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Донецьк: Юго-Восток, 2012. 77 с.
5. Tkachenko O. Market Conditions and Its Impact On The Development Of Foreign Economic Entrepreneurship In Ukraine // Present-Day Entrepreneurship: National Problems And The International Development Experience. CA, USA, B&M Publishing, 2014. P. 94-99.